

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

УДК: 374.7

ТИМОФІЙ ДЕСЯТОЕ

м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В РАМКАХ МОДУЛЬНИХ ПРОГРАМ, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА КОМПЕТЕНТНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ORGANIZATION AND REALIZATION OF LEARNING PROCESS WITHIN MODULAR CODES BASED ON COMPETENCE: FOREIGN EXPERIENCE

Розглянуто питання реалізації навчання в рамках модульних програм, що базуються на компетентності. Наголошено, що в результаті впровадження модульних програм створюються умови для самокерованого навчання з максимальною опорою на практичне набуття нового досвіду, що обумовлює необхідність організації ефективного навчального середовища і забезпечує інтеграцію теорії і практики. З'ясовано, що головною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння різних знань та способів практичної діяльності.

Ключові слова: компетенція, самокероване навчання, модульні програми, рефлексія, компетентність, індивідуалізація навчання.

Рассмотрены вопросы реализации образования в рамках модульных программ, которые базируются на компетентности. Отмечено, что в результате внедрения этих модульных программ создаются условия для самостоятельного обучения с максимальной опорой на практическое приобретение нового опыта, обусловленного необходимостью организации эффективного учебного процесса, что обеспечивает интеграцию теории и практики. Установлено, что главной идеей компетентностного подхода есть компетентностно-ориентированное образование, направленное на комплексное усвоение различных знаний и способов практической деятельности.

Ключевые слова: компетенция, самостоятельное обучение, модульные программы, рефлексия, компетентность, индивидуализация обучения.

The issues of education realization within the framework of modular codes which are based on competence have been considered. It has been marked that the

introduction of modular codes results in provision of conditions for independent learning with maximal focus on practical acquisition of new experience that is stipulated by the necessity to organize an effective learning process providing integration of theory and practice. It has been defined that the main idea of competence approach is competence-oriented education aimed at complex mastering of different knowledge and methods of practical activity.

Key words: competency, independent learning, modular codes, reflection, competence, individualization of studies.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах зростання ролі технологій у житті суспільства та інтенсифікації процесів економічної й культурної глобалізації освіта все більше позиціонується як дієвий інструмент формування особистості, здатної жити в умовах динамічних змін. Одночасно масштабні суспільні зміни та модернізація освіти становлять нові вимоги до якості підготовки та професіоналізму майбутніх фахівців. У цьому контексті особлива увага науковців приділяється організації навчального процесу в рамках модульних програм, що базуються на компетентності, які останнім часом набувають значного поширення у практиці зарубіжної і вітчизняної підготовки у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми навчання в рамках модульних програм, що базуються на компетентності в системі вищої освіти перебували в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців (В. Лугового, О. Пометун, Н. Ничкало, І. Зязюна, В. Креміня, Н. Авшенюк, І. Зимньої, Мунк Дитер, Дж. Равен, Г. Бергмана, В. Хьюстона, А. Хуторського та ін.)

Формулювання мети статті. Мета статті - з'ясувати основні парадигмальні ідеї щодо організації та реалізації процесу навчання в рамках модульних програм, що базуються на компетентності. Вивчити можливості ефективного використання такого досвіду у вітчизняній системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У рекомендаціях Європейського парламенту і Ради зі створення європейської структури кваліфікацій з навчання впродовж життя, а також у документах Болонського процесу зазначається, що вся європейська система вищої освіти почала рухатися у пошуках досягнення більших ступенів порівняння й сумісності освітніх систем, інструментів і механізмів їх коректної конвергенції. Виробляються єдині підходи до забезпечення якості вищої освіти, до розробки навчально-методичного забезпечення. Відбувається відома уніфікація ступенів вищої освіти, хоча філософія болонських реформ будується на визначенні й збереженні національних культурно-освітніх традицій.

«Нові умови у сфері праці, стрімкі технологічні зміни, глобалізація, зростання академічної та трудової мобільності, - записано у Програмному документі ЮНЕСКО, - впливають на мету викладання й підготовки в галузі вищої освіти. Проте розширення змісту навчальних програм і збільшення робочого навантаження на студентів не можуть бути реалістичним рішенням. Тому перевагу варто віддавати предметам, які розвивають інтелектуальні здібності студентів,

дозволяють їм розумно підходити до технічних, економічних, культурних змін і розмаїтості, дають можливість здобувати такі якості, як ініціативність, дух підприємництва й адаптивність, а також дозволяють їм більш упевнено працювати в сучасному виробничому середовищі» [5].

Все це потребує використання компетентнісного підходу щодо формування готовності майбутніх фахівців до вдосконалення професійного рівня, що є необхідною умовою і пріоритетним напрямом модернізації системи вищої освіти України.

Країни ЄС, а також США вже впродовж десятиліть розробляють та впроваджують стандарти, що базуються на компетентнісному підході та демонструють досить високий рівень володіння ними. Велика Британія, Німеччина, Франція проводять ґрунтовну дискусію, яка триває й досі на міжнародному рівні, навколо того, як дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Ефективна реалізація навчання в рамках модульних програм, що базуються на компетентності, потребує, щоб викладачі у процесі своєї діяльності:

- використовували активні методи навчання;
- створювали умови для самокерованого навчання з максимальною опорою на практичне набуття нового досвіду, що обумовлює необхідність організації ефективного навчального середовища і забезпечує інтеграцію теорії і практики;
- переосмислили роль і функції самого викладача, навчилися навчати по-новому.

Активне навчання (навчання на досвіді, самокероване навчання), у центрі якого перебуває студент, передбачає:

- здійснення певної трудової діяльності й з'ясування її наслідків;
- розповсюдження конкретного досвіду на більш широке коло явищ або процесів, що базуються на такому ж принципі;
- використання аналогічного принципу в нових умовах.

Завдання викладача - стимулювати активну позицію студентів і спонукати їх до самостійного/самокерованого навчання. Для цього він має відповісти на такі питання: Чого я хочу досягти? Чого я хочу навчитися? Які вміння мені потрібні для цього? Як зрозуміти, що я цьому навчився?

Отже, активне навчання передбачає формування активної позиції як викладача, так і студента. Це означає, що викладач насамперед повинен орієнтувати їх на самостійне навчання і залучати в процес планування свого навчання й оцінювання освоєної компетентності. Студенти реально стають суб'єктами процесу навчання і поділяють відповідальність за його результат з викладачами.

Таким чином, успішне засвоєння компетентності забезпечується, якщо студенти:

- розуміють і поділяють мету та завдання програми/модуля;
- поділяють відповідальність за процес навчання;

- навчаються працювати в команді;
- орієнтовані на пошук нових знань;
- оволодівають уміннями на практиці;
- мають постійний зворотний зв'язок із викладачами;
- постійно навчаються вчитися [1].

Процес активного самокерованого навчання циклічний за своєю суттю і містить чотири етапи:

- набуття конкретного нового досвіду;
- рефлексію, у ході якої відбувається первинне осмислення нового досвіду;
- абстрактну концептуалізацію, у ході якої відбувається теоретичне осмислення і обґрунтування нового досвіду, тобто оформлення абстрактних концепцій та узагальнень;

- активне експериментування для перевірки теорії та одержання нового досвіду, тобто повернення до початку циклу, але на більш високому рівні.

Набуття нового досвіду в процесі виконання якої-небудь дії - початковий етап навчання. Цією «дією» може бути завдання на занятті, призначенням якого є формування якогось власного досвіду, обговорення вже наявного трудового досвіду (досвіду роботи), значущого для навчання, спостереження за демонстрацією трудових дій тощо.

Рефлексія допускає осмислення того, що було зроблено., шляхом спостереження і аналізу. Викладачі можуть і повинні допомогти студентам на цьому етапі циклу, надаючи, наприклад, відеозапис виконання завдання.

Концептуалізація (узагальнення) передбачає міркування того, хто навчається, про те, що він вивчив (чого навчився), і заснована на інтерпретації подій/явищ, встановленні й осмисленні зв'язків між ними. На цьому етапі вводяться теоретичні знання як основа для впорядкування і пояснення дій.

Ажтанж. УНУКУадал уядаата, да/гдАду чяуіу&шкі. та^у/лтайта здг&утаго знання/досвіду або набутих умінь у нових ситуаціях. Завдання викладача полягає в організації таких ситуацій [2].

У навчанні важливу роль відіграє зворотний зв'язок, встановлення якого необхідне на всіх етапах циклу. Метою зворотного зв'язку є надання студентам можливості об'єктивно «оглянути» зроблене і допомогти сформуванню на його основі нове знання.

Для успішного навчання необхідним є відповідне середовище, у якому відбувається засвоєння нового досвіду, його осмислення і застосування, що повинно забезпечуватися необхідними ресурсами. Однак тільки середовища навчального закладу буде недостатньо для засвоєння необхідної компетентності, тому важливо перенести частину навчального процесу в реальне трудове середовище.

Крім того, принциповим моментом є комплексне засвоєння компетентності, що виключає традиційне розмежування теоретичного і практичного навчання. Як показує практика, теоретичні знання (дисципліни, предмети) відображають, як

правило, думку методистів, викладачів і дослідників щодо того, що і в якому обсязі повинні знати студенти.

На думку європейських експертів з освіти, сучасний розвиток галузей економіки потребує постійного поповнення освітньої програми новими знаннями, відображати зміни, що відбуваються. У результаті освітня програма перевантажується знаннями у відриві від реалій сфери праці.

Проблему визначення обсягу необхідних теоретичних знань можуть вирішити програми, що базуються на компетентності. Вирішення закладене в самій структурі модульної програми (базові модулі) і специфікації модулів: у специфікації кожного модуля теоретичний зміст добирається для дії, яка підлягає освоєнню. Крім того, у структурі модульної програми передбачені базові модулі, які акумулюють той теоретичний зміст, без якого неможливо приступати до засвоєння конкретних професійних модулів.

Щоб успішно реалізувати модульні програми, які базуються на компетентності, необхідно усунути «розрив» між викладачами теоретичних дисциплін ВНЗ і методистами, вчителями шкіл - практиками, які сьогодні перебувають у різних «просторах» і часто не перетинаються. Дійсно, «теоретикам» важливо, щоб студент на іспиті відповів на запитання екзаменаційного білета і виконав певні завдання. Викладачі практичних дисциплін в підсумку відповідають за те, щоб студенти були затребувані на ринку праці, уміли працювати в умовах реального виробництва.

Для засвоєння компетентності, яка має велике значення для роботодавців і забезпечує ефективне працевлаштування, необхідно надати студентам максимально широкі можливості навчатися на робочому місці або в умовах, що імітують виробниче середовище. Таке навчання дасть змогу їм адаптуватися до реальної трудової діяльності у всій її різноманітності й цілісності та застосувати на практиці не тільки професійну, а й ключову компетентність в різних виробничих умовах та ситуаціях.

Реалізація модульних програм, що базується на компетентності, висуває серйозні вимоги до методики навчання, яка повинна з «навчання студентів робити щось», трансформуватися в «надання допомоги студентам навчитися працювати».

Таким чином, основа пропонованої технології — навчання за допомогою діяльності. У зв'язку з цим викладачам потрібно навчитися довіряти тим, хто навчається, і допомагати їм учитися самим через власну практику та навіть помилки.

Викладачі під час організації навчання мають створювати такі умови для студентів, щоб вони прийшли до розуміння того, яким шляхом воші повинні набути конкретної компетентності, які способи засвоєння знань, умінь і навичок вони повинні використовувати, які з цих способів були найбільш ефективними тощо.

Основні принципи методики навчання на основі компетентнісного підходу формуються таким чином:

1. Увесь навчальний процес має бути орієнтований на досягнення завдань модуля. Важливим є не кількість годин, витрачених на навчання, а засвоєна

компетентність. При цьому студентів варто ознайомити, по-перше, із структурою програми навчання, що дасть їм змогу зрозуміти, яке місце в цілісній картині професійної діяльності займає модуль, який вони починають освоювати, по-друге - з пам'яткою оцінювання студентів для того, щоб вони усвідомили, яких результатів від них очікують, тобто, «що вони будуть уміти після засвоєння модуля, і як будуть оцінюватись їхні досягнення».

2. Мають бути сформовані так звані межі довіри між викладачами і студентами. Тут важливо, що усвідомлена діяльність є основою і станом формування меж довіри: «той, хто навчає - той, хто навчається». Тому, з тими, хто навчається, необхідно обговорювати форми і методи оцінювання, вимоги до формування «портфеля свідчень» тощо. Час поточного оцінювання має бути погоджений із студентами, щоб до моменту оцінювання вони були готові продемонструвати набуту компетентність щонайкраще. Якщо результати виявляться незадовільними, то студенти повинні отримати пораду щодо того, як поліпшити свої уміння і які знання потрібно освоїти. Все це буде ефективно впливати на їхню мотивацію.

3. Студенти повинні свідомо взяти на себе відповідальність за власне навчання. Це досягається не загальними деклараціями або інструкціями, а створенням такого середовища навчання, яке формує цю відповідальність, насамперед за рахунок збільшення вагомості самостійної діяльності.

4. Студенти повинні навчитися шукати, обробляти і використовувати інформацію. Уміння здійснювати пошук інформації є одним із ключових досягнень у сучасному житті. При цьому варто пам'ятати, що інформація сама по собі не є знанням, вона перетворюється на знання тільки тоді, коли використовується для якої-небудь мети або вирішення проблеми.

5. Повна відмова від практики трансляції знань студентам і надання їм можливості самостійно шукати інформацію та освоювати нове знання.

6. Студенти повинні мати можливість відпрацьовувати практичні навички в умовах реального виробництва [3].

Уміння вчитися є основою навчання протягом усього життя, без якого не можна обійтись в сучасному світі. При цьому лише директивними методами цього неможливо досягти: необхідно так організувати навчальний процес, щоб засвоєння компетентності було головною метою у кожному його елементі.

Модульна технологія, заснована на компетентності, передбачає можливість формування вміння вчитися і відповідати за своє навчання, оскільки засвоєння програми відбувається поетапно, у формі модулів, кожний з яких підлягає оцінюванню, спрямованому не на заохочення або осуд, а на можливість для студентів реально оцінити своє навчання і планувати своє подальше професійне вдосконалення.

Індивідуалізація навчання є найважливішим принципом організації навчального процесу, який базується на компетентності і виражається в тому, що кожному, хто навчається, надається можливість оволодівати компетентністю в

індивідуальному темпі. При цьому мова не йде про відсутність тимчасових обмежень. Завжди розраховується орієнтовна тривалість модуля на основі оцінок часу, що може знадобитися для засвоєння необхідної компетентності. Однак, як свідчить практика, не усі студенти здатні засвоювати передбачені програмою модулі у відведений час, комусь може знадобитися більше часу на засвоєння теорії, іншим - на засвоєння практичних умінь. Тому студенти повинні розуміти конкретні завдання навчальних модулів і разом із викладачем планувати засвоєння компетентності, виходячи зі своїх можливостей.

Уже цей факт вказує на такий принципово важливий момент, як зміна ролі тих, хто проводить навчання. Викладачі повинні відмовитися від ролі носіїв «істини в останній інстанції» і стати організаторами, менеджерами процесу навчання, консультантами й порадиниками для тих, хто навчається. Варто підкреслити, що в сучасних умовах переосмислюється не тільки роль викладача, а й того, хто навчається, якого слід розглядати як «фахівця», що має певну ідею щодо свого навчання і професійної самореалізації [4].

Зростання самостійності студентів допускає, що навчання не зводиться тільки до виконання вказівок викладача, а передбачає спільне формування мети і навчання та пошуків найбільш ефективних способів її досягнення. Це покладає нові зобов'язання на викладачів, які разом із студентами розробляють індивідуальний план навчання і спільно здійснюють моніторинг його реалізації.

Викладачі повинні з увагою і повагою ставитися до потреб і побажань студентів, до їхніх уявлень про найбільш ефективні шляхи досягнення мети навчання, а також уміти допомогти у тих випадках, коли студент ставить перед собою нереальну мету або вибирає засоби її досягнення, які не відповідають його здібностям і потенціалу. Для цього викладачам потрібно вміти оцінювати потенціал і психотип того, хто навчається, і володіти вміннями вести діалог із студентом щодо проблем, які виникли.

Оскільки навчання, що базується на компетентності, не зводиться до в/скипання яїттришишаниї' ролі, а повинно сприйматися студентами як планування їхньої діяльності в контексті нових викликів, викладач повинен уміти організовувати цю діяльність і ефективно спрямовувати її. При цьому особливу увагу слід приділяти здатності викладачів організовувати проектну діяльність (формування ідеї, її удосконалення, планування, реалізацію і оцінювання), включаючи постановку проблем, що вимагають вирішення.

Крім того, викладачі формують середовище навчання, що сприяє оволодінню студентами необхідної компетентності.

Таким чином, у ході реалізації навчання на основі компетентнісного підходу викладачам відводиться провідна роль у сприянні професійному розвитку особистості і становленні професійної індивідуальності, адже саме вони забезпечують необхідні організаційні, методичні й змістові аспекти формування компетентності.

Висновки результатів дослідження. У результаті проведеної роботи нами проаналізована методика організації та реалізації процесу навчання в рамках

модульних програм, що базуються на компетентності. Модульні програми, сформовані на основі компетентнісного підходу, є, на думку вітчизняних й міжнародних експертів, невід'ємною складовою виховання компетентної людини та працівника, який вміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях. Така позиція обумовлена тим, що у сучасному суспільстві рівень освіченості вже не визначається енциклопедичністю знань і обізнаністю в конкретній сфері діяльності.

Сьогодення вимагає від фахівця уміння ефективного вирішення різноманітних професійних завдань, постійного оновлення знань (навчатися впродовж усього життя), вміння аналізувати і працювати в команді.

Головною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння різних знань та способів практичної діяльності (через опанування відповідними компетенціями), завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї професійної діяльності, набуває соціальної самостійності, стає мобільною та кваліфікованою.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним напрямом подальших досліджень у цій галузі вважаємо вивчення та аналіз зарубіжного досвіду ефективної реалізації компетентнісно-орієнтованої освіти задля запозичення прогресивних ідей в освітній простір України.

Література

1. Рекомендації Європейського парламенту і Ради зі створення європейської структури кваліфікацій з навчання впродовж життя // Гельсінське комюніке на розширеній Конференції з професійної освіти та навчання 9 груд. 2007 р. - 7 с.
2. Коулз М. Національна кваліфікаційна рамка - документ для обговорення у фонді з освіти та підготовки від 22 груд. 2005 р. / М. Коулз. - Проект 2. - 2005. - 68 с.
3. MynkD. Beruf und Kompetenzentwicklung in der beruflichen Bildung / D. Mynk. - Opladen : Lecke + Bedrich, 2002. - S.11.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя. - 2003. - № 5. - Режим доступа: <<http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>>.
5. Реформы и развитие высшего образования: Программный документ ЮНЕСКО. - М. : ЮНЕСКО, 1995. - 93 с.